

5. Воротін В. Є. Модернізація сфери освіти та науки як об'єкта державного управління: конкурентні переваги для України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 6. С. 153 – 160.

6. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р).

7. European Commission. Evaluating laws, policies and funding programmes. URL: https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/evaluating-and-improving-existing-laws/evaluating-laws_en

* **Андрійчук Юрій Миколайович** – Голова Секретаріату «Всеукраїнської асоціації органів місцевого самоврядування «Українська асоціація районних і обласних рад».

Стаття надійшла до редакції 20 листопада 2018 р.

УДК 323.1:323.15(477)

Олексій Ляшенко *

ДЕРЖАВНА ЕТНОПОЛІТИКА УКРАЇНИ: НАУКОВИЙ І ЗАКОНОДАВЧИЙ АСПЕКТИ

У статті розкрито еволюцію концептуальних підходів до розроблення нормативно-правового акта, який би окреслював мету, принципи і завдання етнонаціональної політики України та механізми її реалізації з урахуванням реалій українського суспільства, надавав визначення термінів законодавства у сфері етнонаціональних відносин. Проаналізовано напрацьовані за роки незалежності проекти концепцій державної етнополітики України, визначено особливості поглядів на запропоновані проекти науковців, урядовців, законодавців, представників етноспільнот та експертів.

Ключові слова: етнонаціональна політика, державна етнополітика, концепція, стратегія, міжетнічні відносини, українська нація, національні меншини, корінні народи.

Ляшенко А. А. Государственная этнополитика Украины: научный и законодательный аспекты.

В статье раскрыта эволюция концептуальных подходов к разработке нормативно-правового акта, который бы очерчивал цель, принципы и задания этнонациональной политики Украины и механизмы ее реализации с учетом реалий украинского общества, вводил определение терминов законодательства в сфере этнонациональных отношений. Проанализированы наработанные за годы независимости проекты концепций государственной этнополитики Украины, определены особенности взглядов на предложенные проекты ученых, правительственных чиновников, законодателей, представителей этносообществ и экспертов.

Ключевые слова: этнонациональная политика, государственная этнополитика, концепция, стратегия, межэтнические отношения, украинская нация, национальные меньшинства, коренные народы.

Liashenko O. O. Ukraine state ethnic policy: scientific and legislative aspects.

The evolution of conceptual approaches to the development of a normative legal act, which would outline the purpose, principles and tasks of Ukrainian ethnic and national policy and the mechanisms for its implementation, taking into account the realities of Ukrainian society, would introduce the definition of the terms of legislation in the field of ethnic and national relations is disclosed in the article. The projects of the concepts of state ethnic policy of Ukraine, worked out during the years of independence, were analyzed, peculiarities of views on the proposed projects of scientists, government officials, legislators, representatives of ethnic communities and experts were determined.

Keywords: *ethnic and national policy, state ethnopolitics, concept, strategy, interethnic relations, Ukrainian nation, national minorities, indigenous people.*

Постановка проблеми. Нині основу законодавства у сфері етнонаціональної політики, у тому числі й по відношенню до національних меншин, становлять Конституція України, Декларація про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.), Акт проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.), Декларація прав національностей України (1 листопада 1991 р.), Закон України «Про національні меншини в Україні» (25 червня 1992 р.). Окремі положення, що стосуються правових аспектів життєдіяльності національних меншин в Україні, містяться у таких документах, як закони України «Про громадянство України» (18 січня 2001 р.), «Про освіту» (5 вересня 2017 р.), «Про культуру» (14 грудня 2010 р.) та інших законодавчих актах. Також частиною українського законодавства став ряд міжнародно-правових документів, зокрема Рамкова конвенція про захист національних меншин (ратифікована Україною 9 грудня 1997 р.) та Європейська хартія регіональних мов або мов меншин (вперше ратифікована у грудні 1999 р., повторно – 15 травня 2003 р.). В українському законодавстві застосовуються норми та стандарти із захисту прав національних меншин, сформульовані у Заключному акті НБСЄ 1975 р., Декларації ООН про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин 1992 р. та інших міжнародних документах.

Разом із тим зауваження науковців щодо недостатньої узгодженості термінів законодавчої бази у сфері міжнаціональних відносин, наявності правових колізій (як у випадку із Європейською хартією регіональних мов або мов меншин) підвели дослідників до висновку про необхідність вироблення певного нормативно-правового акта, який би, по-перше, окреслив мету, принципи й довгострокові завдання етнонаціональної політики та механізми її реалізації з урахуванням реальних внутрішніх і зовнішніх викликів та загроз національній безпеці; по-друге, визначив концептуальні основи подальшого законотворення, управлінських та інших рішень і дій щодо етнонаціональної сфери; по-третє, запроваджував би адекватні українським реаліям визначення термінів вітчизняного законодавства, яке регулює етнонаціональні відносини; по-четверте, визначав параметри впровадження в законодавство норм та термінології міжнародного права [1, с. 41–42].

Метою статті є дослідження ключових підходів у процесі вироблення нормативно-правового акта у сфері регулювання етнонаціональних відносин в Україні, а також аналіз розроблених упродовж років незалежності проектів концепцій державної етнополітики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти законодавства у сфері етнонаціональних відносин і етнополітики проаналізовано у працях О. Анонюка, К. Вітмана, В. Євтуха, В. Котигоренка, І. Кресіної, Л. Лойко, О. Майбороди, М. Панчука, С. Римаренка, Ю. Римаренка та інших вчених. Слід зауважити, що багато з них є також авторами або співавторами проектів Концепції державної етнополітики України.

Виклад основного матеріалу. Напрацювання в досліджуваному напрямку в Україні почалися ще у 1990-х роках. На жаль, етнонаціональні питання в Україні постійно були не лише предметом наукового інтересу, а й об'єктом політичних спекуляцій. На державному рівні упродовж десятиліть спостерігалось певне самоусунення власне держави від регулювання етнонаціональних процесів. Тому дотепер в Україні так і не ухвалено концепцію або стратегію державної етнонаціональної політики. Наслідком цього стало відставання політико-правового оформлення державної етнополітики від реальних етнополітичних процесів.

На початку 1990-х років державна етнополітика повинна була синхронно вирішити дві задачі: 1) вироблення, законодавче схвалення та реалізацію реалістичної концепції державної етнополітики; 2) формування, визначення змісту та механізмів діяльності відповідного етнополітичного менеджменту [2, с. 129–130].

Якщо економічні, історичні, філософські і культурологічні аспекти державотворчої діяльності в Україні мали стійкі традиції, то напрямок етнополітології лише зароджувався. Його реалізації мало сприяти створення у грудні 1991 р. у рамках АН України Інституту національних відносин і політології. Основними напрямками наукових досліджень Інституту були визначені проблеми теорії, історії і сучасного становища національних відносин в Україні,

прогнозування їх розвитку; правові, соціально-політичні і етнопсихологічні механізми регулювання міжнаціональних конфліктів; новітні процеси в зарубіжній етнополітології. Тоді ж були засновані й почали роботу кафедри політології, етнополітології, етнології у багатьох вищих навчальних закладах.

У перші роки незалежності відбулося формування наукових, політико-правових та організаційних основ розроблення й ухвалення концепції етнонаціональної політики держави. Вперше бачення науковцями етнополітичної моделі були представлені для громадського обговорення у 1992 – 1993 рр. у статтях В. Євтуха [3, с. 112–126], М. Панчука [4, с. 4–6], І. Кураца [5, с. 60–66], О. Майбороди [6, с. 122–135] та інших. Виходячи з того, що Україна є країною з багатоетнічним складом населення, етнополітику (функціонування державного організму у сфері міжетнічних стосунків) запропоновано розглядати як структурний механізм, що включає політику держави щодо: а) української етнічної спільноти, яка формує основу українського етнополітичного організму; б) етнічних меншин, що є його складовою, але в суто етнічному плані являють собою окремі структурні елементи; в) представників українського етносу, які мешкають за межами українського етнополітичного організму і не є його складовою частиною, але зв'язані з його ядром [3, с. 115–116]. При цьому у контексті концепції етнополітики В. Євтух вважав за доцільне вживати саме термін «етнічна меншина», оскільки він: 1) налаштовує на сприйняття меншини як частини етносу, ядро якого перебуває за межами України; 2) звільняє від плутанини внаслідок «неадекватного сприйняття поняття «нація» в радянській та зарубіжній етнології»; 3) стримує від політизації етнологічних понять за умов міжетнічної напруженості. Для уникнення ж проявів «етнічного націоналізму» із вимогами територіальних автономій і навіть відокремлення доцільним є вибір на користь етнічно(національно)-персональної, а не територіальної моделі задоволення потреб етнічних груп [3, с. 120, 123].

Вже в 1994 р. Міністерство у справах національностей, міграції та культур доручило групі науковців на чолі з Ю. Римаренком розробити модель теоретико-методологічних та політико-правових засад етнонаціональної політики держави. Результатом роботи цієї групи науковців став документ під назвою «Теоретико-методологічні та політико-правові засади етнонаціональної політики (Модель)». За задумом авторів, він містив відповідь на питання: у чому полягають стимулюючі та гальмуючі чинники сучасного етнонаціонального поступу. Також вагому увагу у документі приділено термінологічному інструментарію, що уможливив визначення принципів самої етнонаціональної політики, її головну мету та завдання. Особливий акцент було зроблено на формах суверенітету, його суб'єктах. У Моделі також приділено увагу концептуальним підходам до етнорегіонального виміру українського соціуму та етноконфліктогенним аспектам його існування. Важливим елементом Моделі було приділення особливої уваги механізмам здійснення етнонаціональної політики, моделюванню етнополітичних відносин, інформаційному забезпеченню державної політики у етнонаціональній сфері.

На основі Моделі було розроблено перший проект Концепції державної етнонаціональної політики [7, с. 464–483], поданий на розгляд Кабінету Міністрів України у 1995 р. Згідно з Концепцією етнополітика розглядається як політика своєчасного врахування та розробки механізмів узгодження національно-специфічних інтересів етнічних спільнот із стратегічним та тактичним розвитком країни. Як зазначає С. Римаренко, ця Концепція є втіленням принципово нового підходу, нового бачення етнічного та етнонаціонального поля України, що базується передусім на цивілізаційно-гуманітарному мисленні. Вперше етнос (нація), держава і особа розглядаються у цілком новому ракурсі – їх життєдіяльності та процесі суверенізації, самоорганізації. У Концепції також зроблено спробу розв'язати протиставлення прав людини та прав нації, концептуально об'єднано права людини та громадянина (у тому числі національні), права нації та права національних меншин. Розробники Концепції відмовилися від культурницького підходу у визначенні прав національних меншин, запропонувавши натомість тлумачення права нації на самовизначення у різних формах – від виділення в автономію і створення власної держави (українська нація) через національну й адміністративно-територіальну автономію до культурно-національної автономії, але разом із тим концептуаль-

но документ робить акцент на національно-державницьку парадигму, виходячи з того, що в Україні має здійснюватися народний, національний та державний суверенітет [7, с. 465–466].

Утім, внаслідок тодішніх політичних обставин (зміна урядів, парламентські і президентські вибори, постійні пертурбації центрального органу виконавчої влади, що відповідає за етнополітичний напрям) робота над цим проектом так і залишилася незавершеною, а сам документ не був поданий на розгляд Верховної Ради України. Але робота науковців у цьому напрямку продовжилася. Вже у 1997 р. із метою формування засад державної етнополітики та визначення напрямів її реалізації Державний комітет України у справах національностей та міграції розпочав роботу з підготовки законопроекту Концепції державної етнополітики. У серпні 2000 р. проект Закону України «Про Концепцію державної етнонаціональної політики України» № 6016 був зареєстрований у Верховній Раді України.

За задумом авторів законопроекту, головною метою державної етнонаціональної політики України є забезпечення рівноправних відносин та тісної взаємодії представників різних етносів, які проживають в Україні, підтримання атмосфери толерантності, довіри й поваги у взаєминах між ними, оптимальне врахування інтересів усіх етнонаціональних спільнот, створення сприятливих умов для розвитку української нації, корінних народів та національних меншин. Змістом етнонаціональної політики демократичної Української держави є міжнаціональна злагода в умовах етнічної розмаїтості. Основними складовими механізму реалізації державної етнополітики були визначені законодавство, у тому числі довгострокові державні програми з прогнозування і регулювання етнонаціональних процесів, спеціально уповноважений урядовий орган державного управління й інші органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадські організації національних меншин, співпраця з іншими державами і відповідними міжнародними організаціями. Розробники законопроекту виходили з того, що найбільш надійним механізмом захисту прав усіх етнічних спільнот є політичні процедури та політичні методи, що ґрунтуються на загальноновизнаних нормах і принципах міжнародного права [8]. Однак проект концепції не давав конкретної відповіді, як можна забезпечити реалізацію етнонаціональної політики, оскільки механізми її реалізації прописані загально. По суті, запропонований законопроект скоріш був декларацією принципів і завдань, котрі характеризують специфіку і спрямованість державної етнополітики [9, с. 58]. З огляду на це в червні 2001 р. законопроект було відкликано з Верховної Ради України.

17 червня 2004 р. у Верховній Раді України було зареєстровано черговий законопроект Концепції державної етнонаціональної політики № 5659. Ініціатором законопроекту, як і попереднього, був Кабінет Міністрів України. Цим законопроектом концепція державної етнонаціональної політики визначалася як система поглядів на діяльність органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування у сфері розвитку усіх етносів, які проживають у державі, та міжнаціональних відносин, врегулювання якої відповідно до європейських стандартів з прав людини є невід'ємною складовою формування і функціонування демократичної, соціальної, правової держави. Головною метою державної етнополітики визначено досягнення стабільності у суспільстві та забезпечення рівних можливостей для всіх громадян. Цей законопроект у загальних рисах повторював попередній, хоча варто відзначити й певні новації. Зокрема, у структурних частинах документа простежується акцент на інтеграцію до Європейського Союзу: до механізмів реалізації державної етнополітики було додано пункт про адаптацію законодавства України до законодавства Європейського Союзу у сфері міжнаціональних відносин, до переліку очікуваних у ході реалізації державної етнополітики завдань – «поглиблення інтеграції до Європейського Союзу» [10].

У висновках Головного науково-експертного управління на законопроект «Про концепцію державної етнонаціональної політики» № 5659 містилося 13 зауважень. Найсуттєвішими з них були відсутність уніфікованого вживання термінології, недостатня узгодженість понятійно-термінологічного апарату Концепції з термінологією Конституції України, брак системності у викладі низки положень тощо [11]. Тож за результатами розгляду у першому читанні законопроект було направлено на доопрацювання, а згодом відкликано.

Черговий, третій за ліком, варіант Концепції етнонаціональної політики став результатом співпраці науковців, представників державних установ та організацій національних мен-

шин. Зокрема, до складу робочої групи увійшли В. Євтух, О. Майборода, В. Нахманович, Р. Чубаров, Н. Беліцер та інші. Проект Концепції було підготовано у рамках ініціативи «Концептуальні засади етнонаціональної політики України: між теорією і практикою», що здійснювалася за програмою «Радники з державної політики на підтримку реформ в Україні» за сприяння Канадської агенції міжнародного розвитку та під егідою Канадського бюро міжнародної освіти. Законопроект за № 7615 було зареєстровано у Верховній Раді України у червні 2006 р. за ініціативи народного депутата Р. Чубарова.

Цей проект Концепції державної етнополітики був якісно кращим за два попередні. Основною етнонаціональної політики, на думку авторів, має бути принцип поліетнічності та полікультурності, недопущення примусової асиміляції та акультурації етнічних спільнот. Головною ж перевагою законопроекту було включення правових визначень термінів, яких не було у попередніх законопроектах. Державна етнополітика у проекті Концепції визначалася як органічна складова внутрішньої і зовнішньої політики держави, що являє собою сукупність послідовних рішень і дій органів державної влади і органів місцевого самоврядування, спрямованих на задоволення соціальних, політичних та культурних потреб етнічних спільнот та окремих громадян, що належать до них. Об'єктами державної етнополітики визначено етнічні спільноти, на які спрямована етнонаціональна політика держави, а також окремі громадяни, що до них належать. У цьому проекті Концепції подані визначення таких понять, як етнічна спільнота, національна більшість, меншина в меншині, національна меншина, корінний народ, етнічна група, національно-культурна автономія тощо [12]. Таким чином, стало можливим створення уніфікованої понятійної бази, що у перспективі могла бути використана у процесі оновлення законодавства. Також законопроект робить акцент на принципах вільної самоідентифікації особи, а нарівні з принципом гарантування індивідуальних прав громадян за етнічними спільнотами закріплювалися колективні права.

Слід відзначити, що порівняно із попередніми законопроектами, у цьому документі значно більше уваги приділено саме вирішенню проблем національних меншин і корінних народів. Головне науково-експертне управління цю особливість віднесло до недоліків. Крім того, у висновку Головного науково-експертного управління як суттєвий недолік законопроекту вказувалося на відсутність у ньому належної термінологічної чіткості. За результатами розгляду у першому читанні проект Закону України «Про Концепцію державної етнонаціональної політики України» рекомендувалося прийняти за основу, а в подальшому із проектів № 7615 та № 5659 розробити єдиний проект з урахуванням висловлених зауважень та пропозицій. Серед пропозицій містилися й такі: у процесі доопрацювання проекту Концепції передбачити розробку проекту закону України «Про депортовані, переселені за національною ознакою та малочисельні народи», внесення змін та доповнень до ряду законів України, зокрема «Про мови в Україні» та «Про національні меншини в Україні». Пропонувалося здійснювати розгляд проекту Концепції у пакеті з означеними законами [13].

У 2006 – 2008 рр. групами науковців були підготовані відразу два проекти Концепції державної етнополітики. Обидва проекти готувалися під керівництвом В. Котигоренка. Перший із них, під назвою «Про Основи державної етнонаціональної політики», був опублікований у 2006 р. у виданні «Політичний менеджмент» як база для дискусії науковців, політиків, представників національних громад [14, с. 20–43]. Розробка проекту співпала у часі із політичними спекуляціями та протистоянням довкола «мовного питання» в суспільстві та Верховній Раді України, між центральними та місцевими органами влади, особливо після ратифікації Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин та «мовних рішень» ряду обласних і міських рад півдня та сходу України. У пояснювальній записці до законопроекту наголошувалося на небезпеці виникнення правових колізій, здатних перерости у суспільні конфлікти внаслідок суперечливості тлумачення й узгодженості вживаних термінів. Тому, за задумом В. Котигоренка, рамковий політико-правовий акт у сфері міжнаціональної політики повинен: а) визначати концептуальні основи державної етнонаціональної політики; б) містити адекватне українським реаліям тлумачення застосовуваних у національних правових актах термінів; в) конкретизувати інші засадничі складники законодавства, покликаного регулювати етнонаціональні відносини в Україні; г) встановлювати параметри упровадження в націо-

нальне законодавство норм і термінології міжнародного права; д) формулювати принципи подальшого законотворення, управлінських та інших практично-політичних дій щодо етнонаціональної сфери» [14, с. 33]. У пояснювальній записці до законопроекту подано пояснення і мотивацію термінів, які вживаються у проекті. Зокрема, це стосується термінів «національні меншини» та «корінні народи». Тлумачення терміна «національні меншини» у законопроекті подано відповідно до Закону «Про національні меншини», але з уточненням, яке встановлює обмеження в його застосуванні до окремих національно самобутніх груп у складі населення України – «нових» іммігрантів [14, с. 37]. Термін «корінні народи» завжди був чи не найбільш дискусійним, оскільки ані Конституція, ані інші законодавчі акти України не містять його дефініції. Відсутня універсальна формалізація ознак «корінних народів» і в міжнародних правових актах. У проекті запропоновано дефініцію терміна «корінні народи України», яка уможлиблює відповідну самоідентифікацію громадян з числа чотирьох автохтонних національно самобутніх груп населення України – українців за національністю, кримських татар, караїмів та кримчаків. Разом із тим ідеологія та концепція проекту виходили із визнання безальтернативності рівності прав громадян, базувалися на пріоритетності прав особи і громадянина при забезпеченні як індивідуальних, так і групових прав і свобод. Але самоідентифікація осіб, що належать до вищезазначених груп населення України, не надає їм жодних індивідуальних або групових привілеїв і виняткових прав, а також виключає перспективу ухвалення законів про особливий статус якоїсь етнічної спільноти чи спільнот [14, с. 41].

Надалі розробка проекту документа, що визначав би зміст та принципи державної етнонаціональної політики, велася на базі Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України із залученням науковців Інституту демографії та соціальних відносин НАН України та Національного інституту стратегічних досліджень. Керував робочою групою В. Котигоренко. До авторського колективу увійшли В. Кулик, О. Майборода, Л. Нагорна, М. Панчук та інші. У вересні 2008 р. народний депутат України М. Папів вніс до Верховної Ради України розроблений групою науковців законопроект під назвою «Стратегія державної етнонаціональної політики» (№ 3106).

Насамперед, у цьому документі йшлося вже не про концепцію чи основи, а саме про стратегію державної етнонаціональної політики. Автори Стратегії спробували уникнути недоліків попередніх проектів, синтезувавши та доповнивши їхні конструктивні напрацювання. Згідно з проектом серед першочергових завдань етнополітики – забезпечення належних умов для збалансованої реалізації інтересів особи, суспільства і держави у сфері етнонаціональних відносин, подолання негативних наслідків ціннісно-світоглядної і політичної сегментованості українського суспільства, пов'язаної з культурними, релігійними, мовними, соціально-економічними та іншими регіональними відмінностями, а також зі спекуляціями на цих відмінностях з боку певних сил в Україні та поза її межами. В означених контекстах важливо визначити стратегію державної етнонаціональної політики: окреслити мету, принципи і довгострокові завдання цієї політики та механізми її реалізації з урахуванням реальних внутрішніх і зовнішніх викликів та загроз національній безпеці; сформулювати концептуальні основи подальшого законотворення, управлінських та інших рішень і практично-політичних дій щодо етнонаціональної сфери; запровадити адекватні українським реаліям визначення термінів вітчизняного законодавства, що регулює етнонаціональні відносини; встановити параметри впровадження в це законодавство норм та термінології міжнародного права [15]. Загалом, в основі цього проекту лежали вже згадані напрацювання В. Котигоренка.

Головне науково-експертне управління підготувало висновок на законопроект, в якому вказувалося, що вжитий у назві проекту термін «стратегія» не підтверджується ні змістом, ні конкретною спрямованістю законопроекту. Також критичні зауваження стосувалися дублювання рядом положень проекту норм Конституції та чинних законів України. Зауваження експертів викликав також понятійно-категорійний апарат проекту. Серйозні зауваження викликав розділ I законопроекту («Загальні положення»), який, на думку експертів, за своїм змістом мав «публіцистичний і заполітизований характер». У підсумку, на думку фахівців управління, затвердження «Стратегії державної етнонаціональної політики» не слугувало б

досягненню цілей, які сприяли б удосконаленню законодавства у сфері етнонаціональної політики України [16]. У результаті законопроект було повернуто на доопрацювання.

У грудні 2008 р. свій проект Концепції етнонаціональної політики на розгляд парламенту подав Кабінет Міністрів України. Керував розробкою законопроекту тодішній голова Державного комітету у справах національностей та релігій О. Саган. Із числа науковців до авторського колективу увійшов О. Майборода. Головною метою цього проекту його автори визначили приведення нормативно-правової бази у сфері міжнаціональних відносин у відповідність до Конституції України та відповідних міжнародно-правових документів [17]. Концепція ґрунтувалася на положеннях Конституції України, Законах України «Про національну меншину в Україні», «Про біженців», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про об'єднання громадян», інших законодавчих актах, а також міжнародних договорах. Головною метою державної етнонаціональної політики проект визначив «сприяння загальнонаціональній консолідації Українського народу» [18]. Загалом урядовий проект Концепції етнополітики зразка 2008 р. мав багато спільного з аналогічним попереднім урядовим проектом (2004 р.), був подібним до нього за структурою, подекуди дослівно повторював його положення. Попри задекларовану проектом мету, у висновку Головного науково-експертного управління серед недоліків було зазначено, що окремі положення законопроекту недостатньо узгоджуються з Конституцією та іншими чинними законами України. До недоліків законопроекту було віднесено й те, що у ньому бракувало такого принципово важливого для цього типу документів спеціального розділу, в якому була б представлена чинна законодавча база у зазначеній сфері. Суттєвою концептуальною вадою проекту Концепції, на думку експертів, була відсутність положень, що стали б засадничими для визначення статусу російської мови в Україні [19]. Таким чином, проект Концепції (як і попередні) було відправлено на доопрацювання, а згодом відкликано.

Як видно, ані переважно декларативні і формалізовані урядові проекти Концепції етнополітики, ані проекти, розроблені в наукових установах не задовольняли законодавців. Розробка Концепції державної етнополітики перетворилася на довготривалу традицію у формуванні етнонаціонального законодавства, а законодавча база у сфері етнонаціональних відносин тим часом не вдосконалювалася. На думку К. Вітмана, причини такого стану речей полягають у домінуванні «політичного перфекціонізму» як методологічного підходу в напрацюванні Концепції державної етнонаціональної політики. Як наслідок, виникає замкнене коло – проект Концепції етнонаціональної політики одного з суб'єктів або об'єктів відхиляється іншими учасниками законодавчого процесу в етнополітичній сфері через підозри у заангажованості, переслідуванні власного інтересу, наданні певним проблемам гіпертрофованої уваги за рахунок інших питань. Таким чином, українські законодавці просто відкидають складову творчості політичної суб'єктивності, яку можуть внести різні гравці в законодавчий процес [20, с. 548].

У 2010 р. був оприлюднений черговий варіант Концепції державної етнополітики. Цього разу його розробниками були науковці Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України: І. Кресіна, Л. Лойко, В. Явір. Поява цього проекту була продиктована необхідністю створити саме неупереджений (на чому наголосили автори) документ, який би враховував як завдання держави, так і реалії етнонаціональних відносин в Україні. Автори проекту у вступних заувагах наголошували на тому, що позиції розробників попередніх проектів суттєво відрізнялися: вчені підходили з різних ідеологічних позицій, законодавці лобювали інтереси певних етносуб'єктів, внаслідок чого більшість попередніх проектів була ідеологічно заангажованою, не враховувала реалій етнонаціональних відносин на сучасному етапі державотворення, зарубіжного досвіду, міжнародного права [21, с. 65–66].

Проект Концепції розглядає державну етнополітику як складову державної політики, спрямованої на регулювання етнонаціональних відносин, а саму Концепцію – як систему загальних положень про мету, принципи, завдання та напрями діяльності органів державної влади України у сфері етнонаціональних відносин [21, с. 66]. Як і проекти, розроблені на базі Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, проект Концепції містить розділ із визначенням понять. Але принциповою відмінністю є те, що у

проекті І. Кресіної та її колег відсутнє визначення поняття «корінні народи», аналогом якого виступає поняття «етнічна група». Більш того, серед пропозицій щодо вдосконалення законодавчої бази етнонаціональної політики є пункт щодо внесення змін до Конституції України в частині визначення переліку етноспільнот України шляхом вилучення поняття «корінного народу». А відмінність від урядового проекту Концепції державної етнополітики зразка 2008 р. полягала у пропозиції оптимізації етнонаціонального законодавства шляхом приведення нормативно-правових актів у сфері етнонаціональних відносин у відповідність до Концепції, а не навпаки [21, с. 61, 71].

Отже, у 1995–2010 рр. сформувалися два підходи до вироблення базового документа, що регулював би сферу етнонаціональних відносин: умовно їх можна охарактеризувати як «науковий» (проекти, розроблені науковцями) та «урядовий» (проекти, розроблені органами державної влади). Але спільною для них була зосередженість переважно на участі та мотиваціях суб'єктів етнонаціональної політики (держави, органів влади) та меншою мірою об'єктів етнонаціональної політики – етноспільнот. Разом із тим критика більшості проектів містила вимогу – у розробці Концепції державної етнонаціональної політики повинні брати участь усі учасники процесу: і суб'єкти, і об'єкти. Та практично на той час в Україні не було інституційних майданчиків для його проведення. Виняток становлять хіба що парламентські слухання на тему «Етнонаціональна політика України: здобутки та перспективи», які відбулися на початку 2012 р. Учасники слухань у своїй більшості наполягали на необхідності якнайшвидшого розв'язання проблем, що накопичилися в етнонаціональній сфері, зокрема, на прискоренні вдосконалення законодавства і прискоренні розгляду ряду законопроектів у сфері етнонаціональної політики (у тому числі нової редакції Закону «Про національні меншини», Закону «Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою» та ін.) [22]. Але більшість із них не могла бути ухвалена до прийняття Концепції державної етнополітики. Ще більше процес її прийняття ускладнила ліквідація у 2010 р. Державного комітету у справах національностей та релігій.

Тим не менш у березні 2012 р. свій проект нормативно-правового акта із врегулювання сфери етнонаціональних відносин представив Меджліс кримсько-татарського народу. Проект Закону України «Про Концепцію державної етнонаціональної політики» № 10152 був зареєстрований народним депутатом М. Джемілевім. Відповідно до нього Концепція державної етнополітики є правовим актом, яким визначається зміст і спрямованість дій держави в етнополітичній сфері, який має бути покладений в основу удосконалення чинного та формування нового законодавства, вдосконалення міжетнічних відносин. Основними завданнями Концепції є визначення основних принципів, правових, організаційних, фінансових та інших засад розв'язання актуальних проблем, що виникають в етнополітичній сфері, на основі положень Конституції України. Проект Концепції містив досить ґрунтовний категоріальний апарат. Показово, що у ньому наводилося визначення понять «корінні народи» та «етнічна група». При цьому до корінних народів відносилися кримські татари, караїми, кримчаки, а до етнічних груп – етнічні спільноти, що сформувалися на території України протягом радянського періоду її історії та після здобуття нею незалежності [23].

Зазначений проект Концепції відразу викликав сумніви щодо його об'єктивності та незаангажованості. Обумовлювалися вони тим, що, по-перше, етнонаціональна політика у ньому подається скоріш як інструмент задоволення інтересів і потреб національних меншин. Так само на користь підозр у створенні підстав і стимулів для домагань особливих або різних «статусних» прав свідчить вже згадане одночасне введення у понятійний апарат термінів «корінні народи» та «етнічні спільноти». На переконання К. Вітмана, категоріальний апарат цього проекту Концепції взагалі є її найбільшим недоліком, оскільки саме такий термінологічний апарат свідчить про зацікавлення певної національної меншини у покращенні свого становища, підвищенні свого статусу порівняно з іншими національними меншинами або титульним етносом. Таким чином, ініціатори проекту Концепції, «представники кримсько-татарської національної меншини», пропонують цим документом підвищити свій статус [20, с. 550].

Майже одночасно до Верховної Ради України надійшов інший законопроект (зареєстрований за № 10152-1), який ініціював Кабінет Міністрів України. Урядовий проект Концепції

справляє враження політично заангажованого. На користь цього говорить хоча б визначення в ньому української нації, роль якої зводиться до того, що вона дала офіційну назву державі [24]. Ще однією красномовною характеристикою проекту є те, що у ньому, як вказано у пояснювальній записці, «зауваження Національної академії наук враховані частково» [25]. В іншому проект Концепції не мав особливих відмінностей від попередніх урядових проектів.

Із двох законопроектів зразка 2012 р. як база для подальшої законотворчості більш прийнятним був законопроект, поданий М. Джемілевим. У грудні 2012 р. обидва законопроекти були відкликані із Верховної Ради України. А у липні 2013 р. вдосконалений проект Концепції, поданої М. Джемілевим у 2012 р., був зареєстрований у Верховній Раді України за № 2560а. Проект Концепції державної етнополітики мав багато спільного із проектом, розробленим групою науковців і поданим до Верховної Ради України Р. Чубаровим у 2005 р. Так, відповідно до цього законопроекту державна етнополітика повинна орієнтуватися як на національні меншини і корінні народи, так і на національну більшість. Відповідно базовим терміном Концепції має бути збірний для обох категорій термін «етнічна спільнота». Застосування замість нього терміну «етнос» було б, на думку авторів, некоректним, оскільки він може докладатися тільки до спільнот, які є окремими народами і не мають свого етнічного ядра в інших країнах. У разі використання терміну «етнос» Концепція була б орієнтована тільки на етнічних українців, кримських татар, гагаузів, караїмів та кримчаків. Термін «етнічна спільнота» є більш широким, ним охоплюються також національні меншини, іммігрантські групи, репатріанти та інші. Крім того, у проект Концепції відповідно до норм Конституції України включено термін «корінні народи» попри відсутність його тлумачення у вітчизняному праві. «Корінний народ» відповідно до українських мовних норм має розумітися як народ, що «має коріння», тобто виник і сформувався як окрема неповторна етнічна спільнота на території України. Разом із тим у проекті зберігається одночасне вживання термінів «корінний народ» та «етнічна група», як це було у попередньому законопроекті, поданому М. Джемілевим. Автори проекту виходили з того, що в Україні відбувається процес формування політичної нації. Водночас українська нація розглядається ними як поліетнічна. Тому у проекті Концепції містяться застереження від спроб перетворити означений процес на етнокультурну уніфікацію громадян України шляхом асиміляції; усунення намагань з боку державних органів обмежитися забезпеченням індивідуальних потреб, ігноруючи групові вимоги, паритетності між індивідуальними та колективними правами. До переваг проекту концепції слід віднести те, що до механізмів реалізації державної етнонаціональної політики було включено перелік дій з її наукового забезпечення [26].

Утім, Головне науково-експертне управління Верховної Ради України сформулювало ряд зауважень щодо цього законопроекту. Насамперед, на думку експертів управління, аналіз Концепції свідчить, що вона не може претендувати на надання її положенням сили закону, оскільки жодне з них не сформульоване як норма права і не містить приписів нормативного характеру. Вже традиційним стало зауваження стосовно відсутності у проекті Концепції належної термінологічної чіткості, зокрема вживання термінів і понять, які відсутні у Конституції України. Експерти звернули увагу й на те, що у визначенні терміну «корінний народ» незрозуміло, чому до нього включено лише кримських татар, караїмів та кримчаків і не включено український народ. До недоліків проекту також віднесено неузгодженість окремих його положень з чинними законами. І найголовніше – експерти Головного науково-експертного управління висловили незгоду із тим, що Концепція державної етнонаціональної політики є документом, обов'язковим для врахування при підготовці та прийнятті законів, підзаконних актів, урядових та регіональних програм з питань, дотичних до етнонаціональної сфери суспільства [27]. У листопаді 2014 р. і цей законопроект був відкликаний із парламенту.

Висновки. Проблематика етнонаціональних відносин була актуальною в Україні у різні періоди її історії, хоча її гострота була різною і визначалася динамікою різних сегментів етнічних та етнополітичних процесів. Розпад СРСР і проголошення незалежності України актуалізували потребу вироблення етнонаціональної політики молодій державі на нових принципах, відмінних від марксистсько-ленінської теорії нації та адекватних сучасним суспільним викликам. Ключова роль у цьому процесі відводилася законодавчому забезпеченню етнона-

ціональної політики держави, зокрема підготовці й ухваленню законодавчого акта, що визначав би концептуальні засади та правове забезпечення такої політики.

До підготовки такого документа долучилися науковці, урядові й парламентські структури та організації етноспільнот. У більшості випадків такі проекти готувалися у форматі концепцій і мали відповідні назви. Утім, дослідження законодавчого забезпечення державної етнополітики випереджало реальне вирішення проблеми. Станом на 2018 р. налічується більше десяти опублікованих законопроектів (вісім з яких були зареєстровані у Верховній Раді України) про концептуальні засади державної етнополітики, але жоден із них досі не набув статусу закону внаслідок значних розбіжностей у позиціях розробників, експертів та законодавців. Не сприяли ухваленню відповідного закону й перманентні реорганізації (включно з ліквідаціями) спеціалізованого органу центральної виконавчої влади, що опікувався сферою етнополітики.

Всі ці напрацювання мають як спільне, так і відмінне. Спільним є прагнення забезпечити консолідацію української нації, забезпечити розвиток національних меншин України та їх інтеграцію в українське суспільство. Різняться законопроекти відповідно до принципів, на яких вони базуються. Одні з них базуються на концепції забезпечення колективних прав і мають в основі теорію мультикультуралізму. Інші виходять із пріоритетності індивідуальних прав людини і громадянина. Показовим у цьому відношенні є порівняння проектів О. Майбороди (№ 7615 від 06.06.2005 р., зареєстрований народним депутатом України Р. Чубаровим) і В. Котигоренка (2006 р.).

На заваді законодавчого ухвалення пропонованих проектів ставала і відсутність єдиної думки щодо категорійно-понятійного апарату або його відсутність у деяких проектах. Наприклад, відсутнє тлумачення термінів, що використовувались у документі, у проекті Ю. Римаценка та у більшості урядових проектів. Відсутнє спільне бачення як між науковцями, так і між науковцями та експертами у тлумаченні таких категорій, як «корінні народи», «автохтонні народи», «національні меншини», «етнічні меншини» та ін. Частина науковців країни вже давно звертає увагу політиків на безпідставність впровадження в політико-правові акти України категорії «корінні народи». Зокрема, такої думки дотримуються науковці Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, на чие переконання поняття «корінні народи» відсутнє у політико-правовому контексті країни [28], що знайшло відображення й у запропонованому ними проекті Концепції державної етнополітики. Своєю чергою, Л. Нагорна (Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України) дійшла висновку, що притаманна вітчизняній термінопрактиці тенденція до підміни смислів, посилена політичними спекуляціями, перетворила дискурс про «корінні народи» у поле гострої боротьби [29, с. 227]. Викликає критику й звинувачення у створенні штучних етнонаціональних спільнот й нагромадження у деяких законопроектах інших визначень, наприклад, «недомінуюча національна більшість» та «меншина в меншині». Суттєвого доопрацювання у майбутній концепції вимагає мовний та інші аспекти етнополітики держави.

Події в Україні кінця 2013 – початку 2014 рр. наочно продемонстрували, до яких наслідків призводить у тому числі й затягування з ухваленням законодавства у сфері етнополітики. Тож прийняття Концепції державної етнополітики, що базуватиметься на кращих світових стандартах і повною мірою відповідатиме існуючим в Україні реаліям, є вкрай актуальним. Разом із тим розв'язання цього питання внаслідок окупації АР Крим, частини територій Донецької та Луганської областей ще більше ускладнюється. Адже окупаційні адміністрації проводять не лише ідеологічну обробку населення, а й політику штучної зміни етнічного складу населення (особливо у Криму). Тому, виходячи з того, що повернення тимчасово окупованих територій до складу України є невідворотним, майбутні проекти Концепції державної етнополітики України повинні містити окремі положення про особливості її реалізації на реінтегрованих територіях.

Список використаних джерел:

1. Котигоренко В. О. Щодо стратегії державної етнонаціональної політики. *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 1(6). С. 40 – 52.
2. Панчук М. І. Державна політика і управління в сучасних етнополітичних процесах України. *Освіта і управління*. 2012. Т.15 № 2/3. С. 126 – 139.

3. Євтух В. Б. Якою має бути етнополітика української держави. *Віче*. 1992. № 8. С. 112–126.
4. Панчук М. І. Етнополітична модель розвитку держави. Про концептуальні підходи до її розробки. *Відродження*. 1993. № 5 – 6. С. 4–6.
5. Курас І. Ф. Етнополітологія: запити життя і відповіді вчених. *Політика і час*. 1992. № 3. С. 60–66.
6. Майборода О. М. Дебютує етнополітика. *Віче*. 1992. № 5. С. 122–135.
7. Римаренко С. Ю. Самовизначення особи, нації, держави. К. : Видавничий дім «Юридична книга», 1999. 543 с.
8. Проект закону Про Концепцію державної етнонаціональної політики України (№ 6016 від 08.08.2000 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=8868
9. Корнат Л. Я. Формування концептуальних засад управління етнокультурною різноманітністю в Україні. *Ефективність державного управління*. 2014. Вип. 40. С. 55–64.
10. Проект Закону про Концепцію державної етнонаціональної політики (№ 5659 від 16.06.2004 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=18422
11. Висновок Головного науково-експертного управління на законопроект «Про концепцію державної етнонаціональної політики» (№ 5659 від 16.06.2004 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=18422
12. Проект Закону про Концепцію державної етнонаціональної політики України» (№ 7615 від 06.06.2005 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=24713
13. Висновок Головного науково-експертного управління на законопроект «Про концепцію державної етнонаціональної політики» (№ 7615 від 06.06.2005 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=24713
14. Котигоренко В. О. До питання про концептуальні засади етнонаціональної політики України. *Політичний менеджмент*. 2006. № 4. С. 20–43.
15. Стратегія державної етнонаціональної політики (Додаток до проекту Закону України № 3106 від 02.09.2008 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=33206
16. Висновок на проект Закону України «Про затвердження Стратегії державної етнонаціональної політики» (№ 3106 від 02.09.2008 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=33206
17. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Концепцію державної етнонаціональної політики України» (№ 3581 від 31.12.2008 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=34110
18. Концепція державної етнонаціональної політики (Додаток до проекту Закону України № 3581 від 31.12.2008 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=34110
19. Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про Концепцію державної етнонаціональної політики України» (№ 3581 від 31.12.2008 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=34110
20. Вітман К. М. Участь національних меншин у розробці концепції етнонаціональної політики України. *Держава і право*. 2012. Вип. 56. С. 547–552.
21. Кресіна І. О., Лойко Л. І., Явір В. А. Концепція державної етнонаціональної політики України (Проект). *Політичний менеджмент*. 2010. № 2. С. 65–72.
22. Рекомендації парламентських слухань на тему: «Етнонаціональна політика України: здобутки та перспективи». URL: <http://qtm.org/reкомендації-парламентських-слухань>
23. Проект Закону про Концепцію державної етнонаціональної політики України (№ 10152 від 07.03.2012 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42747
24. Концепція державної етнонаціональної політики України (№ 10152-1 від 12.03.2012 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42769
25. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Концепцію державної етнонаціональної політики України» (№ 10152-1 від 12.03.2012 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42769

26. Концепція державної етнопонаціональної політики України (№ 2560а від 05.07.2013 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42769

27. Висновок на проект Закону України «Про Концепцію державної етнопонаціональної політики» (№ 2560а від 05.07.2013 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47852

28. Правові засади державної етнопонаціональної політики в Україні : [монографія]; за ред. І. О. Кресіної. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Логос, 2011. 400 с.

29. Нагорна Л. П. Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань. К. : Пі-ЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2011. 272 с.

* Ляшенко Олексій Олексійович – кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту політичних і етнопонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.

Стаття надійшла до редакції 24 листопада 2018 р.

УДК 351:62

Хвичча Мепарішвілі *

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ЄС ЩОДО УПРАВЛІННЯ ВОДНИМИ РЕСУРСАМИ

У статті проаналізовано розвиток законодавства Європейського Союзу щодо управління водними ресурсами, яке ґрунтується на положеннях Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер (Водна конвенція), Водної рамкової директиви (WFD, 2000/60/EC) та її дочірніх директив: Директиві про підземні води (GWD, 2006/118/EC) та Директиві про стандарти якості навколишнього середовища (EQSD, 2008/105/EC), а також Директиві про повені (FD, 2007/60/EC) та інших директивах, пов'язаних із захистом вод від забруднення і погіршення, що включено до правової системи ЄС та регуляторної політики у галузі водних ресурсів.

Ключові слова: регуляторна політика ЄС, управління водними ресурсами, регуляторна політика водного законодавства ЄС, публічне управління.

Мепарішвілі Х. В. Анализ развития законодательства ЕС по управлению водными ресурсами.

В статье проведен анализ развития законодательства Европейского Союза по управлению водными ресурсами, которое основывается на положениях Конвенции по охране и использованию трансграничных водотоков и международных озер (Водная конвенция), Водной рамочной директиве (WFD, 2000/60/EC) и ее дочерних директивах: Директиве о подземных водах (GWD, 2006/118/EC) и Директиве о стандартах качества окружающей среды (EQSD, 2008/105/EC), а также Директиве о наводнениях (FD, 2007/60/EC) и других директивах, связанных с защитой вод от загрязнения и ухудшения, что включено в правовую систему ЕС и регуляторную политику в области водных ресурсов.

Ключевые слова: регуляторная политика ЕС, управление водными ресурсами, регуляторная политика водного законодательства ЕС, публичное управление.

Meparishvili Kh. N. The analysis of the water legislation development in the European Union.

The article analyzes the development of European Union water legislation, which is based on the provisions of the Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes (Water Convention), the Water Framework Directive (WFD, 2000/60/EC) and its daughter directives: Groundwater (GWD, 2006/118/EC) and Environmental Quality Standards Directives (EQSD, 2008/105/EC), also Flood Directives (FD, 2007/60/EC), and other directives relating to the protection of waters against pollution and deterioration, which is included in the EU legal system and regulatory policy in the field of water resources.